

Asia: VN/28937/2021

Arviomuistio pienriitamenettelystä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

1. Nykytilan arviointi

Riitaisten siviiliasioiden vähäisen määrän syyt on asianmukaisesti hahmotettu: oikeudenkäyntikulut ja prosessin pitkä kesto. Tässä ei ole mitään uutta. Vastaavat seikat tulivat ilmi Itä-Suomen yliopiston oikeusministeriölle oikeusavun tuloajoista ja oikeusavun saatavuudesta tekemästä selvityksestä (2021). Erityinen ongelma ovat juuri raha-arvoltaan pienet riidat, joissa oikeudenkäyntikulut nousevat hyvin helposti riidan arvoon nähden jopa moninkertaisiksi. Näin tavallisen ihmisen raha-arvoltaan pienet riidat karsiutuvat oikeuskäsittelystä, mikä ei ole omiaan ainakaan lisäämään ihmisten luottamusta oikeuden saatavuuteen.

On syytä todeta, ettei riidan raha-arvon vähäisyys suinkaan tarkoita sitä, että asia olisi näytöllisesti tai oikeudellisesti helppo. Tätä ei arviomuistiossa kovin hyvin ole esiin tuotu. On ajateltu, että riidan raha-arvon pienuuden takia asianosainen voisi selviytyä prosessista ilman avustajaa, tuomarin aineellisen prosessinjohtoon tukemana. Tämä on liian optimistinen arvio ja vaikuttaa ratkaisevasti siihen, onko syytä jatkaa erillisen pienriitamenettelyn valmistelua.

2. Muiden maiden lainsäädäntö

Tästä on arviomuistiossa hyvä kuvaus. Yleisenä pyrkimyksenä näyttää olleen toisaalta se, että asianosainen voisi mahdollisimman pitkälti hoitaa prosessin ilman avustajaa, jolloin tuomarin aineellinen prosessinjohto korostuu. Tämä voi olla pulma objektiivisuuden näkökulmasta, jos jompi kumpi asianosainen kokee tuomarin "auttavan" toista osapuolta toisen vahingoksi. Toisaalta vähäisissä riita-asioissa on pyritty rajoittamaan kuluvastuuta, hyvinkin radikaalisti. Käsittelyä on muutoinkin kevennetty ja nopeutettu. Ulkomaiset kokemukset ovat arviomuistiossa esitetyn perusteella pääosin myönteisiä, pienriitamenettely on parantanut ihmisten mahdollisuuksia saada riitaansa tuomioistuimen ratkaisu. Ulkomaiset mallit antavat hyvän lähtökohdan arvioida eri sääntelyvaihtoehtoja Suomen lainsäädännössä.

3. Sääntelyvaihtoehdot

5000 euron raja vaikuttaa perustelluimmalta myös pohjoismaisen vertailun perusteella. Samalla on syytä tiedostaa se, ettei raha-arvo kerro sinänsä mitään asian näytöllisestä tai oikeudellisesta

vaikeudesta. Näin ollen tuomioistuimelle tulee jättää mahdollisuus käsitellä asia "normaalissa" prosessissa myös silloin, kun asia raha-arvon puolesta soveltuisi pienriitamenettelyyn (jos sellaisesta säädetään). Tähän on arviomuistiossa päädyttykin, perustellusti.

Suostumusmallia en kannata. Se voisi johtaa siihen, että varsin useassa asiassa vastaaja epäämällä suostumuksen pienriitamenettelyyn käytännössä estäisi kantajaa pääsemästä oikeuksiinsa.

Pienriitamenettelyn käyttämistä ei ole perusteltua jättää myöskään tuomarin vapaaseen harkintaan. Raha-arvon säätäminen laissa olisi omiaan lisäämään tuomioistuinten toiminnan yhdenmukaisuutta ja ennakoitavuutta.

Yksittäisistä menettelyä yksinkertaistavista toimista perusteltuja ovat haastehakemuksen yksinkertaistaminen, kirjallisten lausumien määrän rajoittaminen, pääkäsittelyn keston lyhentäminen ja oikeudenkäyntikulukatto. Sen sijaan valmisteluistunnosta lupuminen arveluttaa. Etenkin asianosaisten itse ajamien juttujen tila voisi olla pääkäsittelyssä varsin jäsentymätön, ellei asiaa olisi jo suullisesti valmisteltu. Suullinen valmistelu voitaisiin toimittaa kätevästi etäyhteyksin.

Avustajien kelpoisuusehtoja ei tule lieventää. Suomessa on vähitellen päästy tilanteeseen, jossa avustajina toimivat vain ne, joilla on ammattitaitoa tehtävän hoitamiseen. Asianosaisten oikeusturvaa ei tule heikentää avustajien kelpoisuusehdoista tinkimällä.

Videoyhteyden käyttämistä myös pääkäsittelyssä on syytä harkita. Toki tällöin (jos tuomarikaan ei ole istuntopaikalla) menetetään mahdollisuus yleisön läsnäoloon oikeudenkäynnissä. Julkisuuden rajoitus olisi kuitenkin perusteltavissa, jos vastaintressinä on taata ihmisille mahdollisuus hoitaa tavalliset riita-asiansa tuomioistuimessa. Oikeuden saatavuutta on pidettävä tässä suhteessa julkisuutta painavampana intressinä. Jos asianosaisten käytettävissä ei ole sähköistä yhteyttä, oikeudenkäynti olisi mahdollista toteuttaa fyysisen läsnäolon mallilla. Videoyhteyden käyttämiseen tulisi aina edellyttää olevan molempien asianosaisten suostumus.

Pidän perustelluimpana ratkaisuna kulupulmaan sitä, että korvattavien kulujen määrää rajoitetaan, esimerkiksi sitomalla korvausvastuu riidan arvoon. Lähtökohtana tulee olla, etteivät vastuu vastapuolen kuluista missään tapauksessa ole riidan raha-arvoa suurempi.

Arviomuistiossa on suhtauduttu epäillen mahdollisuuteen keventää perusteluvelvollisuutta pienriita-asioissa. En ole aivan vakuuttunut siitä, ettei perusteluja keventämällä voitaisi saavuttaa ajansäästöä. Laissa voitaisiin aivan hyvin säätää, että pienriitajutuissa tuomio sisältäisi lyhyet perustelut, sekä näytön että oikeudellisen arvion osalta.

Muutoksenhaun rajoittamistakin on arviomuistiossa pohdittu. En kannata erillistä rajoitusta, mutta jatkokäsittelyluvan ehdot voisivat olla pienriita-asioissa tiukemmat kuin tavallisissa riita-asioissa. Ehtojen määrittely jää mahdollisen tulevan lainsäädännön varaan. Minulla ei ole sen suhteen esitettävänä valmisteltua näkemystä.

4. Pienriitamenettelyn vaikutukset

Vaikutuksista on arviomuistiossa varsin kattava esitys. En ole aivan vakuuttunut, onko järkevää siirtää oikeusavustajien nyt tekemää työtä tuomareille. Arviomuistiossakin on todettu tuomarien roolin kasvattamisen johtavan inkvisitiomalliseen riitaprosessiin pienissä riita-asioissa. Tuomioistuinlaitoksen resurssit ovat nykytilanteessakin liian vähäiset. Mitä takeita on siitä, että poliittiset päätöksentekijät ohjaisivat lisäresursseja pienriita-asioihin? Olen tässä suhteessa suorastaan epäilevällä kannalla. Asianosaisten kuluja pienriitamenettely alentaisi, mikä on tietysti

koko kaavaillon uudistuksen yksi päätavoite. Arviomuistiossa esitetettyihin laskelmiin en voi tarkemmin ottaa kantaa. Laskelmat ovat suuntaa antavia. Mahdollisen uudistuksen tavoitteena ei ole kustannusten säästäminen sisänsä vaan se, että tavalliset ihmiset pääsevät hakemaan tuomioistuimen ratkaisua raha-arvoltaan vähäisissä riita-asioissa. Kustannusvailutuksia pitää punnita tätä tavoitetta vastaan. Näin ajateltuna kustannusvaikutusten ei pitäisi olla muutoin perustellun lainmuutoksen esteenä.

5. Vaihtoehtoiset ratkaisumallit

Sovittelua, myös tuomioistuinsovittelevia on lisättävä ilman muuta. Sovittelu ei kuitenkaan käy ratkaisuksi kaikkiin riitoihin. Arviomuistiossa on todettu: "Riita-asian käsittelyä tuomioistuimessa edeltävä pakollinen sovitteluvaihe voisi lisätä oikeudenkäynnin kustannuksia ja pidentää sen kestoja silloin, kun sovittelu ei johtaisi tulokseen. Tässä tapauksessa asiassa olisi toimitettu tarpeettomaksi jäänyt sovitteluistunto. Pakollinen sovittelu edellyttäisi myös lisäresursseja, kun tuomioistuimissa tulisi olla riittävä määrä sovittelijoita." Olen valmis yhtymään tähän näkemykseen sellaisenaan.

Ei ole perusteltua myöskään lisätä kuluttajariitalautakunnan suositusten sitovuutta. Kuluttajariitalautakunnasta ei pidä tehdä tuomioistuinta. Kuluttajariitalautakunnan päätösten sitovuuden lisääminen olisi omiaan hämärtämään lautakunnan roolia suhteessa tuomioistuimiin. Kuluttajariitalautakunnan kirjallinen menettely ei sovellu riitaisten, henkilötodistelua vaativien riita-asioiden käsittelyyn.

Muista vaihtoehtoisista sääntelymalleista nostan esille vain oikeudenkäyntikulukaton. Sitä on pohdittu aiemminkin eri yhteyksissä, toistaiseksi huonoin tuloksin.

Kulukattoa on kuitenkin edelleen syytä pohtia, riippumatta siitä, säädetäänkö laissa erityisestä pienriitamenettelystä. Pääkäsittelystä luopuminen pienriita-asioissa ei ole realistinen vaihtoehto. Riitaiset asiat on käsiteltävä pääkäsittelyssä.

Tolvanen Matti
Itä-Suomen yliopisto